

Odras I. a II. svetovej vojny v slovenskej literatúre

Dňa 20. októbra 2014 sa konala v seminárnej sále Univerzitnej knižnice v Bratislave medzinárodná vedecká konferencia *Odras I. a II. svetovej vojny v slovenskej literatúre*, ktorú organizoval Klub nezávislých spisovateľov. Podľa vyjadrenia organizátorov bolo podujatie venované viacerým literárnym a historickým témam. Ich spoločným znakom však bola reflexia prvej a druhej svetovej vojny. Na vedeckom stretnutí sa zúčastnili pracovníci vedeckých a akademických pracovísk z Nemecka, Španielska a Slovenska.

Seminár otvorili v mene organizátorov Jana Kuzmíková a Milan Richter. Prvý príspevok predniesol Dušan Kováč. Upozornil v ňom na spojivá medzi prvou svetovou vojnou a vtedajšou slovenskou spoločnosťou, pri ktorej sa zameral na jej sociálne a konfesijné zloženie, resp. na etnickú a národnú identitu (roľníci, pastieri a málopočetná stredná vrstva). Podľa autora bola politika na Slovensku v porovnaní s českým prostredím záležitosťou úzkej elity. K nej priradil tzv. memorandistov (Vajanský, Škultéty), hlasistov, prúdov (Šrobár) a iných (Hodža, Hlinka, Lehocký). V súvislosti s vypuknutím vojny identifikoval viaceré politické centrá slovenského politického života. Patrili sem mestá Turčiansky sv. Martin, Ružomberok, Viedeň a „Prešporok“. K nim sa pripájali aj centrá Slovákov v zahraničí, predovšetkým v Rusku, USA a v Holandsku. Na záver sa venoval autor aj otázke česko-slovenského odboja v zahraničí po roku 1915 a situácii pred vznikom medzivojnového Československa v roku 1918. Ivan Kamenec sa vo svojom príspevku zamerl na aspekt „zážitku vojny“ v historickom vedomí slovenského obyvateľstva. V tejto súvislosti identifikoval rozdiely medzi prvou a druhou svetovou vojnou. V druhom prípade zdôraznil ideologickú nenávisť a propagandu zameranú voči veľkým skupinám obyvateľstva. Autor to do istej miery deklaroval na príklade pamätníkov. Po prvej svetovej vojne vyjadrujú podľa jeho slov pietu a smútok, po druhej svetovej vojne je rozhodujúca propaganda. Vo svojom referáte si všimol tiež priebeh vojny a jej zásah do charakteru spoločnosti. Podrobnejšie analyzoval existenciu Slovenskej republiky a meniaci sa vzťah obyvateľov k jej samotnému fungovaniu. Z pohľadu nacistov upozornil na vyhladzovací charakter druhej svetovej vojny. Príspevok Vladimíra Petrika sa zamerl na tému vojny a oslobodenia v medzivojnovej slovenskej literatúre. V tomto kontexte spomenul tvorbu viacerých slovenských autorov (Hviezdoslav, Timrava, Tajovský, Jesenský, Rázus, Hrušovský, Gašpar).

Dagmar Kročanová ponúkla stratifikáciu podôb priestoru v medzivojnovej krátkej próze s témou prvej svetovej vojny. Kľúčovou bola v tomto probléme analýza deštrukcie literárneho subjektu, čo dokumentovala na pätnástich krátkych prózach. Výsledkom jej snahy bola už naznačená identifikácia viacerých podôb priestoru (napr. labyrint, rozmetaný svet meniaci sa na harmóniu, mýtická zem atď.). Literárnych pokračovateľov tolstojovcov „v ne-chuti“ bojovať charakterizovala Mária Bátorová. Vo svojom referáte si podrobnejšie všimla diela *Pisár Gráč* (Hronský) a *Červený Benčat* (Tatarka). Na ich pozadí

reflektovala premenu vojnového hrdinu na mierového. Pri prvom diele odhalila princípy ironie, s ktorými prozaik intenzívne pracuje. Pri druhom diele naopak konštatovala neprítomnosť ironickosti. Marta Součková svojím príspevkom otvorila otázku tematizácie druhej svetovej vojny v ponovembrovej slovenskej literatúre. Z pohľadu literárnej presvedčivosti poukázala na viaceré „zneužitia“ historickej témy, čo sa snažila dokumentovať na viacerých vybraných prózach. Upozornila na častú prítomnosť ideologickej gýčovitosti a na kontraproduktívnosť množstva historických faktov v „priestore“ umeleckých textov. Za umelecky najakceptovanejšiu prózu zo svojho parciálneho výberu považuje prózu Petra Krišťúfka *Dom hluchého*, hoci aj toto hodnotenie vníma ako relatívne a celkom určite podliehajúce určitému literárno-dobovému kontextu.

Druhý blok otvorila svojím referátom Vlasta Jaksiczová. Venovala sa románu (*Živý bič*) a spomienkovej próze (*Na brehu krvavej rieky*) slovenského prozaika Mila Urbana. Aj v tomto prípade bola rozhodujúcim kritériom reflexia prvej a druhej svetovej vojny. Autorka sa venovala napríklad odlišným hodnoteniam Urbanových próz v literárnohistorických prácach Milana Hamadu a Jána Števíčka. V tejto súvislosti zároveň uvažovala o témach bolševizmu a nacizmu, resp. o úlohách intelektuálov v týchto extrémnych ideologických konceptoch. Milan Richter sa vo svojom príspevku zamerl na tému holokaustu v slovenskej literatúre. Situáciu v domácom kontexte porovnal so zahraničným prostredím. V oboch prípadoch analyzoval konanie literárnych postáv v hraničných situáciách. Na záver konštatoval existenciu veľkého počtu kníh s témou koncentračných táborov.

Referát Jany Kuzmíkovej si všiml slovenskú vojnovú literatúru z pohľadu imagológie Rusa. Z pohľadu témy vzniku obrazov identity sa autorka zamerl na podoby ruského človeka v slovenskej literatúre. Upozornila na viaceré premeny tohto obrazu (od najpozitívnejších až po tie najnegatívnejšie). Ako príklady uviedla viaceré prózy slovenskej literatúry 20. a 21. storočia, pričom konštatovala zmyslupnosť návratu slovenských autorov k tejto téme. Gabriela Miháliková ponúkla vo svojom príspevku pohľad na *Almanach mladých autorov* z roku 1956. Odpovedala si na otázky vychádzajúce z problematiky narácie (postavy, rozprávač a ich vzťah k ideológii). Odlišné východiská identifikovala pri mužských a ženských postavách. Okrem toho spomenula poviedky s témou vojny, ktoré boli publikované v časopise *Mladá tvorba*. V tejto súvislosti poukázala na poviedky Jána Johanidesa využívajúce vojenské kulisy. Dotkla sa tak literárneho priestoru, ktorý autor neskôr vymenil za súkromné a pracovné prostredie. Referát Alejandra Hermidu sa zaoberal odrazom španielskej občianskej vojny v slovenskej literatúre. K týmto interkulturným (často explicitne neuvedomovaným) reflexiám priradil fragmenty z tvorby niektorých slovenských tvorcov (napr. I. Horváth, Barč-Ivan). K nim pre porovnanie pripojil aj český kontext (K. Čapek). Vo všetkých uvedených príkladoch rezonoval pohľad tvorcu ako „humanistického“ intelektuála odsudzujúceho fašizmus v Španielsku.

Karol Csiba vo svojom príspevku upozornil na viaceré protirečenia medzi publicistikou, prednáškovou činnosťou a pamäťami Tida J. Gašpara. Túto sémantickú nejednoznačnosť deklaroval práve na príklade tvorcových početných reakcií na udalosti druhej svetovej vojny. Podobne ako autorka referátu o tvorbe Mila Urbana V. Jaksiczová aj on zdôraznil dôležitosť registrovania kontextu kultúrnych, politických a spoločenských špe-

cifik medzivojnovnej slovenskej spoločnosti. Základ referátu Ludwiga Richtera tvorili informácie o nemeckých prekladoch zo slovenskej literatúry o druhej svetovej vojne. Autor predniesol podrobnú správu o ohlasoch na rôznorodú tvorbu viacerých slovenských prozaikov (napr. Jilemnický, Karvaš, Mňačko, Mináč, Jašík, atď.), pričom ich literárny odkaz a odlišné autorské a ideologické koncepcie skonfrontoval s kontextom svetovej literatúry. Vedeckú konferenciu uzavrel sugestívnejší príspevok Jána Beňa, ktorý sa venoval detskej literatúre s témou vojny. Veľký priestor v ňom venoval autor pohľadu na detského hrdinu zasadeného do krízovej situácie.

Na záver sa dá konštatovať, že toto vedecké podujatie ponúklo rozličné pohľady na tému odrazu prvej a druhej svetovej vojny v slovenskej literatúre. Pravdepodobne sa naplnili snahy organizátorov, ktorí počítali s viacerými variantmi literárneho a historického uvažovania o tomto úseku svetových dejín. Súbor kritických reflexií túto ambíciu celkom určite splnil.

Karol Csiba

Slovenská literatúra – harmonogram redakčných uzávierok v roku 2015

Číslo 3: 15. apríl 2015

Číslo 4: 15. jún 2015

Číslo 5: 15. august 2015

Číslo 6: 15. október 2015

Rukopisy v súlade s redakčnou normou časopisu prosíme zasielať v elektronickej podobe na adresu redakcie usllred@savba.sk.